

Adam Marcysiak¹
Zakład Ekonomiki i Organizacji Rolnictwa
Agata Marcysiak²
Zakład Agrobiznesu
Akademia Podlaska
Siedlce

Typ rolniczy jako czynnik różnicujący poziom wsparcia gospodarstw środkami UE

Agricultural type as a factor differentiating the level of farm support from the EU's funds

Abstract. The purpose of this study is an attempt to show the range of effect an agricultural type of farm has as a factor differentiating the level of farm support from the EU's funds. Direct payments and payments for the less favoured areas (LFAs) were analyzed in detail. Their amount was considered in relation to the farm income.

Key words: agricultural type, direct payments, payments with the less favoured areas (LFAs)

Synopsis: Celem niniejszego opracowania jest próba ukazania zakresu oddziaływania typu rolniczego jako czynnika różnicującego poziom wsparcia gospodarstw środkami UE. Szczegółowej analizie poddano płatności bezpośrednie i płatności dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Ich wielkość rozpatrywano w relacji do dochodu z gospodarstwa rolniczego.

Słowa kluczowe: typ rolniczy, płatności bezpośrednie, płatności dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW).

Wstęp

Gospodarstwa rolne funkcjonujące na terenie Unii Europejskiej klasyfikowane są najczęściej według dwóch kryteriów: typu rolniczego i wielkości ekonomicznej. Zasady klasyfikacji gospodarstw zostały precyzyjnie określone i po raz pierwszy formalnie ustanowione Decyzją Komisji Europejskiej (EWG) 78/463/EEC z dnia 7 kwietnia 1978 r. W odniesieniu do krajów przyjętych do UE w 2004 roku reguluje to Rozporządzenie Komisji Europejskiej nr 730/2004 z dnia 19 kwietnia 2004 roku.

Typ rolniczy stanowi jedno z kryteriów używanych dla charakteryzowania gospodarstwa rolnego we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych. Jest on określany na podstawie udziału poszczególnych działalności w tworzeniu ogólnej wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM) gospodarstwa [Skarżyńska i Ziętek 2006]. W zależności od pożądanego stopnia dokładności, typy rolnicze gospodarstw są dzielone na 8 typów ogólnych, 17 typów podstawowych, 50 typów szczegółowych.

Wraz z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej w odniesieniu do rolnictwa polskiego pojawił się nowy strumień finansowania. Wynika on z realizacji Wspólnej

---

¹ Dr, adres: ul. Prusa 14, 08-110 Siedlce.

² Dr, adres: ul. Prusa 14, 08-110 Siedlce.

Polityki Rolnej w ramach UE. Są to środki przekazywane w ramach dopłat bezpośrednich i funduszy strukturalnych [Gruda 2007].

Wypłatę należności z tytułu płatności bezpośrednich do gruntów rolnych ARiMR rozpoczęła 18 października 2004. Do grudnia 2007 wypłacono ogółem kwotę ponad 23 mld zł [Informacja... 2008].

Istotne wsparcie rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich następuje ze strony Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich. W ramach PROW na lata 2004-2006 realizowano 8 działań na kwotę 3,6 mld euro. Największy zakres środków w ramach PROW przekazywano na wsparcie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Stanowiły one 35,0% ogółu płatności. W sumie w ramach kampanii 2004-2006 na realizację płatności ONW przeznaczono kwotę 3,7 mld zł [Informacja... 2008].

Metodyczne aspekty opracowania

Celem niniejszego opracowania jest próba ukazania zakresu oddziaływania typu rolniczego jako czynnika różnicującego poziom wsparcia gospodarstw środkami UE.

Materiałem badawczym są dane o gospodarstwach, które prowadziły rachunkowość rolną w systemie FADN (Farm Accountancy Data Network) dla potrzeb Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej. Analizą objęto rok 2006.

Podstawowymi kategoriami produkcyjno-ekonomicznymi przyjętymi dla potrzeb procesu badawczego były wartość produkcji rolniczej ogółem oraz dochód z gospodarstwa rolniczego. Obliczeń tych kategorii dokonano metodą stosowaną w europejskim systemie rachunkowości rolnej FADN.

Wielkość wsparcia gospodarstw środkami UE analizowano w przeliczeniu na 1 gospodarstwo i na 1 ha UR. Szczegółowej analizie poddano płatności bezpośrednie i płatności dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Ich wielkość rozpatrywano w relacji do dochodu z gospodarstwa rolniczego.

Charakterystyka badanych gospodarstw

Średni obszar badanego gospodarstwa w 2006 roku wynosił 17,8 ha UR. Analizowane gospodarstwa reprezentowały różne typy rolnicze. W próbie badawczej polskiego FADN liczącej 11 939 gospodarstw dominującym typem 55 744 gospodarstw były gospodarstwa o typie mieszanym. Ich udział wynosił 37,1%. Na drugim miejscu pod względem liczebności znalazły się gospodarstwa, dla których główną działalnością biorącą udział w tworzeniu standardowej nadwyżki bezpośredniej były uprawy polowe. Ten typ rolniczy stanowił 22,0% ogółu gospodarstw. Udział pozostałych typów rolniczych wynosił odpowiednio: typ zwierzęta ziarnożerne, udział 14,7%, zwierzęta żywione w systemie wypasowym, udział 11,6%, krowy mleczne, udział 7,3%, uprawy trwałe, udział 3,7%, uprawy ogrodnicze, udział 3,6%.

Poszczególne grupy gospodarstw wydzielone ze względu na typ rolniczy charakteryzowały się dużym zróżnicowaniem wyników produkcyjnych (tabela 1).

Typ rolniczy okazał się czynnikiem różnicującym zarówno obszar jak i wyniki produkcyjne gospodarstw. Największą powierzchnią użytków rolnych odznaczały się gospodarstwa nastawione na uprawy polowe (25,1 ha). Obszar odgrywał istotną rolę także

w gospodarstwach, w których dominującą działalnością biorącą udział w tworzeniu ogólnej wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej był chów zwierząt żywionych w systemie wypasowym (19,3 ha), zwierząt ziarnożernych (18,9 ha) i krów mlecznych (15,7 ha). Stosunkowo najmniejszymi były gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych. Średni obszar wynosił tutaj zaledwie 3,7 ha UR.

Tabela 1. Charakterystyka gospodarstw według typu rolniczego w 2006 roku
Table 1. Farm characteristics according to the agricultural type in 2006

Cecha badana	Uprawy polowe	Uprawy ogrodnicze	Uprawy trwałe	Krowy mleczne	Zwierzęta żywione w systemie wypasowym	Zwierzęta ziarnożerne	Mieszane
Liczba gospodarstw	2622	424	439	877	1386	1761	4430
Powierzchnia UR w ha	25,1	3,7	8,1	15,7	19,3	18,9	16,3
Nakłady pracy ogółem, AWU/gospodarstwo	1,77	2,45	2,28	1,73	1,74	1,84	1,64
Plony pszenicy, dt/ha	44,2	39,5	37,4	37,6	38,9	41,9	41,6
Wydajność mleczna krów, litr/rok	3426	2582	3037	4605	4931	3425	4074
Obsada zwierząt, LU/ha	0,67	0,27	0,08	1,47	1,50	0,60	1,45
Wielkość ekonomiczna gospodarstwa, ESU	8,7	15,0	7,4	7,9	11,1	21,6	8,8

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych IERiGŻ.

Zgodnie z oczekiwaniami najlepsze wyniki dotyczące produkcji roślinnej osiągnano w gospodarstwach nastawionych na uprawy polowe. Średni plon pszenicy wynosił tutaj 44,2 dt/ha. Najwyższą obsadę zwierząt posiadały gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych w systemie wypasowym. Wynosiła ona tutaj 1,50 LU (livestock unit) na ha. Z kolei gospodarstwami o najwyższych nakładach pracy ogółem były gospodarstwa ogrodnicze (2,45 jednostki przeliczeniowej pracy AWU, annual work unit, na gospodarstwo).

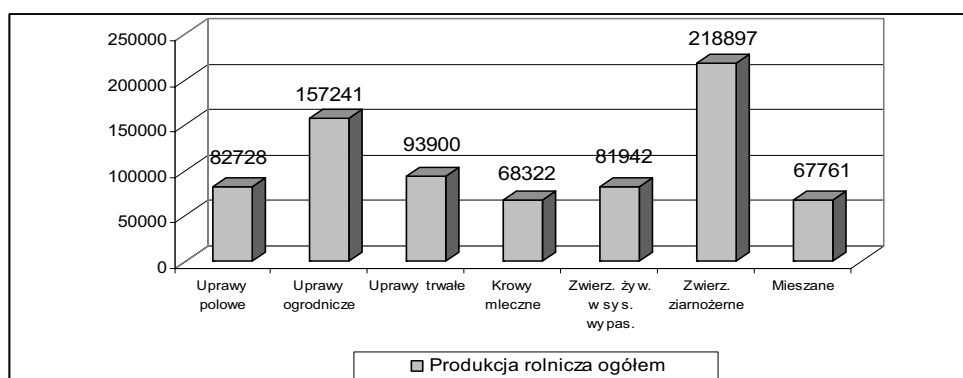
Istotnym parametrem oceny siły ekonomicznej gospodarstw w UE jest wielkość ekonomiczna. Określana jest ona na podstawie sumy wartości standardowych nadwyżek bezpośrednich wszystkich działalności występujących w gospodarstwie [Wyniki... 2007]. Jedno ESU odpowiada równowartości 1200 euro/rok. Wśród analizowanych gospodarstw największą wielkością ekonomiczną odznaczały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych (21,6 ESU) i gospodarstwa ogrodnicze (15,0 ESU). Niską wielkością ekonomiczną odznaczała się grupa gospodarstw nastawionych na uprawy trwałe wieloletnie.

Wartość produkcji rolniczej i poziom dochodu z gospodarstwa rolniczego w różnych typach gospodarstw

W metodzie FADN stosowanej przez IERiGŻ punktem wyjścia do obliczania poszczególnych kategorii dochodowych jest wartość przychodów z działalności gospodarstwa rolniczego [Metodologia... 2005]. Podstawową część tych przychodów

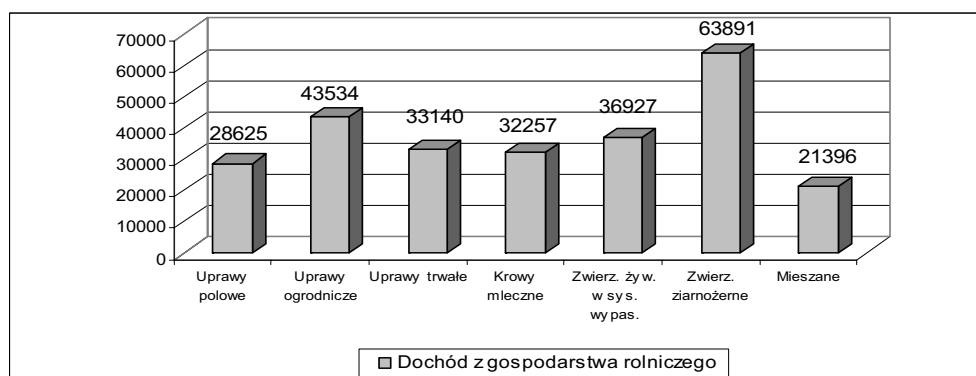
tworzy wartość produkcji rolniczej (roślinnej i zwierzęcej). Oblicza się ją dodając do wartości sprzedaży produktów rolniczych spożycie naturalne, zużycie wewnętrzne produktów potencjalnie towarowych, różnicę wartości inwentarza żywego i produktów rolniczych oraz odejmując wartość zakupionych zwierząt.

Wartość produkcji rolniczej ogółem w poszczególnych typach gospodarstw przedstawia rysunek 1.

Rys. 1. Wartość produkcji rolniczej ogółem według typów gospodarstw w roku 2006, zł/rok
 Fig. 1. Agricultural production value by the agricultural type of farm in 2006, PLN/year
 Źródło: obliczenia własne na podstawie danych IERiGŻ

Największą wartością produkcji rolniczej w przeliczeniu na jedno gospodarstwo odznaczały się gospodarstwa nastawione na chów zwierząt ziarnożernych i gospodarstwa ogrodnicze. Wartość ich produkcji rolniczej odpowiednio 2,6 razy i 1,9 razy przewyższała produkcję w gospodarstwach, w których dominowały uprawy polowe. Najniższą wartość produkcji odnotowano w gospodarstwach o mieszanym profilu produkcji. Wyniosła o na tutaj niespełna 67,8 tys. zł.

Rys. 2. Poziom dochodu rolniczego według typów gospodarstw w roku 2006, zł/rok
 Fig. 2. Level of agricultural income according to the farm type in 2006, PLN/year
 Źródło: obliczenia własne na podstawie danych IERiGŻ.

Poziom dochodu z gospodarstwa w poszczególnych typach gospodarstw przedstawia rysunek 2.

Wartość produkcji rolniczej osiąganej przez poszczególne typy analizowanych gospodarstw w sposób oczywisty determinowała ich wyniki ekonomiczne. Najwyższym poziomem dochodu z gospodarstwa rolniczego wyróżniały się gospodarstwa trudniące się chowem zwierząt ziarnożernych i gospodarstwa ogrodnicze. Średni poziom tej kategorii dochodu w przeliczeniu na 1 gospodarstwo wynosił tutaj odpowiednio ponad 63,8 tys. zł i 43,5 tys. zł. Najsłabiej pod względem ekonomicznym w tym zestawieniu wypadały gospodarstwa o typie mieszanym. Ich dochód na 1 gospodarstwo wynosił w 2006 roku niespełna 21,4 tys. zł.

Zakres wsparcia gospodarstw środkami UE i ich oddziaływanie na dochody

Wspólna Polityka Rolna jest realizowana w ramach dwóch filarów. Pierwszy z nich ma na celu wspieranie sektora rolnego poprzez płatności bezpośrednie i rynkowe. Drugi filar dotyczy oddziaływania na rozwój obszarów wiejskich za pośrednictwem, między innymi, Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich [Floriańczyk 2003].

Płatności bezpośrednie wprowadzone w UE w ramach reformy Mac Sharry'ego miały rekompensować obniżki cen gwarantowanych i dotyczyły podstawowych produktów rolnych. W odniesieniu do Polski zastosowano uproszczony system płatności bezpośrednich. Obejmuje on wszystkich producentów rolnych posiadających grunty o powierzchni powyżej 1 ha, którzy utrzymują gospodarstwo rolne w dobrej kulturze rolnej i w wyznaczonym terminie złożą wnioski o przyznanie płatności bezpośrednich do gruntów rolnych [Instrumenty... 2004].

System płatności bezpośrednich do gruntów rolnych w Polsce składa się z dwóch elementów. Pierwszy element stanowi jednolita płatność obszarowa przysługująca powierzchni gruntów rolnych utrzymywanych w dobrej kulturze rolnej. Drugi element tworzą płatności uzupełniające stosowane w formie płatności do powierzchni określonych roślin uprawnych. Rośliny te zaliczane były do sektora pierwszego (zboża, rośliny oleiste, wysokobiałkowe, przemysłowe, ziemniaki skrobiowe, tytoń) lub do sektora drugiego (chmiel).

Wielkość płatności bezpośrednich do gruntów rolnych w gospodarstwach prowadzących rachunkowość rolną dla potrzeb IERiGŻ w 2006 roku wynosiła średnio 12812 zł. W przeliczeniu na 1 ha UR była to kwota 520 zł. Udział tych płatności w ogólnej kwocie środków UE przekazywanych do tych gospodarstw stanowił 72,2%. Jednolita płatność obszarowa wynosiła 249 zł na ha.

Typ rolniczy okazał się czynnikiem różnicującym wielkość płatności bezpośrednich do gruntów rolnych analizowanych gospodarstw (tabela 2). Wynikało to ze zróżnicowania obszarowego gospodarstw oraz z różnego poziomu płatności uzupełniających stosowanych do powierzchni określonych roślin uprawnych.

Najwięcej środków pochodzących z płatności bezpośrednich trafiło do gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych. W przeliczeniu na jedno gospodarstwo była to kwota 12834 zł. W gospodarstwach ogrodniczych średnia wielkość płatności wyniosła 1582 zł. Tak duże zróżnicowanie wynikało z wielkości obszarowej gospodarstw. Średni

obszar gospodarstw należących do tych typów rolniczych wynosił odpowiednio 25,1 ha i 3,7 ha.

Najniższa kwota płatności bezpośrednich w przeliczeniu na 1 ha wystąpiła w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe. Wyniosła ona tutaj zaledwie 305 zł na ha. Tak niski poziom płatności miał związek z brakiem płatności uzupełniających w odniesieniu do upraw sadowniczych i plantacji owoców miękkich. Jednolita płatność obszarowa w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych, podobnie jak w innych typach gospodarstw, wyniosła 251 zł na 1 ha. Płatność uzupełniająca natomiast przypadająca na 1 ha w tych gospodarstwach to jedynie 54 zł. W pozostałych typach gospodarstw kwota płatności uzupełniających wynosiła powyżej 200 zł na 1 ha.

Tabela 2. Wielkość wsparcia środkami UE według typów gospodarstw w roku 2006

Table 2. Amount of support from the EU's funds according to the farm type in 2006

Płatności	Uprawy polowe	Uprawy ogrodnicze	Uprawy trwałe	Krowy mleczne	Zwierzęta żywione w systemie wypasowym	Zwierzęta ziarnożerne	Mieszane
	w zł na 1 gospodarstwo						
Bezpośrednie do gruntów rolnych	12834	1582	2466	8486	10446	10142	8593
Z tytułu ONW	1549	390	656	2480	2889	1868	1810
Rolno-środowiskowe	1286	85	357	740	1066	437	550
Inne dopłaty do rozwoju obszarów wiejskich	1211	350	692	673	933	729	1198
Łącznie środki UE wypłacane w ramach WPR	16880	2407	4171	12379	15334	13176	12151
	w zł na 1 ha						
Bezpośrednie do gruntów rolnych	511	428	305	540	541	536	527
Z tytułu ONW	62	105	81	158	150	99	111
Rolno-środowiskowe	51	23	44	47	55	23	34
Inne dopłaty do rozwoju obszarów wiejskich	48	95	85	43	48	39	73
Łącznie środki UE wypłacane w ramach WPR	672	651	515	788	794	697	745

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych IERiGŻ.

Istotnym elementem oddziaływania ze strony Wspólnej Polityki Rolnej UE jest wsparcie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Ma ono na celu udzielenie pomocy finansowej gospodarstwom rolnym położonym na terenach, na których produkcja rolnicza jest utrudniona ze względu na warunki naturalne [Hunek 2005]. Płatności przyznawane dla gospodarstw z tytułu ONW mają przeciwdziałać wyludnianiu się obszarów wiejskich i zatracaniu ich rolniczego charakteru.

W ramach obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania wyróżniono tereny górskie, gdzie produkcja rolnicza jest utrudniona przez ukształtowanie terenu. Do ONW

zaliczono też tereny nizinne gdzie występują ograniczenia produktywności rolnictwa związane z niską jakością gruntów, niekorzystnymi warunkami klimatycznymi i wodnymi, niesprzyjającą rzeźbą terenu, niskim wskaźnikiem zaludnienia i znacznym udziałem ludności związanej z rolnictwem.

Obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania stanowią ponad 53% ogółu powierzchni użytków rolnych [Kutkowska 2006]. System płatności z tytułu ONW został powiązany z systemem dopłat obszarowych. W 2006 roku w Polsce złożono 717,6 tys. wniosków o płatności z tytułu ONW na łączną powierzchnię 7,192 mln ha. W 2007 roku liczba złożonych wniosków wzrosła do 754,9 tys.

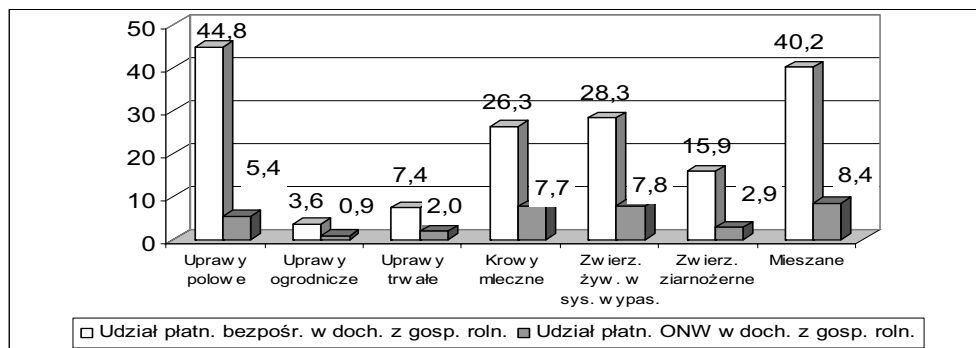
Wielkość płatności z tytułu ONW w gospodarstwach prowadzących rachunkowość rolną dla potrzeb IERiGŻ w 2006 roku wynosiła średnio 1773 zł. W przeliczeniu na 1 ha UR była to kwota około 100 zł. I w tym przypadku typ rolniczy okazał się czynnikiem różnicującym wielkość tej płatności.

Największą kwotę płatności z tytułu ONW wśród analizowanych gospodarstw otrzymały te specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych w systemie wypasowym. Średnio na jedno gospodarstwo była to kwota 2889 zł. W przeliczeniu na jednostkę powierzchni była to kwota 150 zł. W gospodarstwach ogrodniczych płatność z tytułu ONW wyniosła zaledwie 390 zł na 1 gospodarstwo i 105 zł na 1 ha.

Poza środkami z płatności bezpośrednich i płatności z tytułu ONW do analizowanych gospodarstw trafiały także dopłaty rolno-środowiskowe oraz dopłaty do rozwoju obszarów wiejskich. Kwoty przypadające z tych źródeł średnio na gospodarstwo wynosiły w 2006 roku odpowiednio 714 zł i 1071 zł. Najwyższe kwoty płatności z tych dwóch źródeł otrzymały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych. Wynosiły one tutaj odpowiednio 1286 zł i 1211 zł.

Środki przekazywane w ramach Wspólnej Polityki Rolnej nie pozostają obojętne na poziom dochodów pochodzących z produkcji rolniczej. Wraz z przystąpieniem Polski do UE zmianie uległy czynniki kształtujące dochody rolników. Obok tradycyjnych (konwencjonalnych) czynników, takich jak fizyczne rozmiary produkcji, ponoszone nakłady, relacje cen rolnych, pojawiły się bezpośrednie płatności związane i niezwiązane z produkcją rolniczą oraz płatności z tytułu uczestnictwa w programach rolno-środowiskowych, restrukturyzacyjnych i modernizacyjnych. Rola tych transferów w kształtowaniu dochodów rolników niepomiernie wzrosła. W latach 2004-2006 transfery te wyniosły około 20 mld zł. W rezultacie ich oddziaływania nastąpił realny wzrost dochodów w podsektorze gospodarstw domowych rodzin rolniczych o 12,4% w latach 2004-2005. W 2006 roku wzrost wyniósł 2,4% [Zegar 2007]. Pozwoliło to na nieznaczne odrobienie dystansu dzielącego dochody tej grupy zawodowej od pozostałych grup.

W odniesieniu do analizowanych gospodarstw ogólna kwota wsparcia środkami UE w ramach WPR stanowiła 58,2% dochodu z gospodarstwa rolniczego. Spośród różnych form pomocy największe oddziaływanie na sytuację dochodową rolników miały płatności bezpośrednie do gruntów rolnych oraz płatności z tytułu ONW (rysunek 3).

Rys. 3. Udział płatności bezpośrednich i płatności ONW w dochodzie z gospodarstwa rolniczego w 2006 roku, %
 Fig. 3. Share of direct payments and LFA payments in the farm income in year 2006, %
 Źródło: obliczenia własne na podstawie danych IERiGŻ.

Najszerzy zakres oddziaływania płatności bezpośrednich na dochody rolników zaznaczył się w przypadku gospodarstw nastawionych na uprawy polowe i gospodarstw o typie rolniczym mieszanym. Udział tej formy płatności w dochodzie z gospodarstwa rolniczego wynosił tutaj odpowiednio 44,8% i 40,2%.

W przypadku płatności z tytułu przynależności do obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania największy ich udział w relacji do dochodu z gospodarstwa rolniczego występował w gospodarstwach o typie mieszanym i specjalizujących się w chowie zwierząt żywnych w systemie wypasowym. Relacja ta kształtowała się na poziomie 8,4% i 7,7%.

Zdecydowanie najsłabsze oddziaływanie zarówno płatności bezpośrednich jak i płatności z tytułu ONW na wyniki ekonomiczne miało miejsce w przypadku gospodarstw ogrodniczych.

Wnioski

Reasumując dotychczasowe rozważania można sformułować następujące wnioski.

- W krajach Unii Europejskiej typ rolniczy obok wielkości ekonomicznej stanowi podstawę klasyfikacji gospodarstw rolnych. Typ rolniczy gospodarstwa okazuje się również czynnikiem w sposób istotny różnicującym wielkość wsparcia gospodarstw środkami UE wypłacanymi w ramach Wspólnej Polityki Rolnej.
- Spośród różnych form wsparcia zewnętrznego najbardziej znaczące miejsce zajmują płatności bezpośrednie. W przypadku gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną w systemie FADN dla potrzeb IERiGŻ, udział tych płatności w ogólnej kwocie środków UE przekazywanych do tych gospodarstw stanowił 72,2%.
- Najwięcej środków pochodzących z płatności bezpośrednich trafiło do gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych. W przeliczeniu na jedno analizowane gospodarstwo w 2006 roku była to kwota 12834 zł. W gospodarstwach ogrodniczych średnia wielkość tej płatności była ponad 8-krotnie niższa. Tak duże zróżnicowanie wynikało z wielkości obszarowej gospodarstw. Średni obszar gospodarstw należących do tych typów rolniczych wynosił odpowiednio 25,1ha i 3,7ha.

- Poziom płatności bezpośrednich w poszczególnych typach gospodarstw różnicowała również wielkość płatności uzupełniających. W przypadku gospodarstw nastawionych na uprawy trwałe kwota płatności bezpośrednich wyniosła zaledwie 305 zł na ha. Tak niski poziom płatności miał związek z brakiem płatności uzupełniających w odniesieniu do upraw sadowniczych i plantacji owoców miękkich.
- W odniesieniu do analizowanych gospodarstw ogólna kwota wsparcia środkami UE w ramach WPR stanowiła 58,2% dochodu z gospodarstwa rolniczego. Najszerszy zakres oddziaływania płatności bezpośrednich na dochody rolników zaznaczył się w przypadku gospodarstw nastawionych na uprawy polowe i gospodarstw o typie rolniczym mieszanym. Udział tej formy płatności w dochodzie z gospodarstwa rolniczego wynosił tutaj odpowiednio 44,8% i 40,2%. Płatności z tytułu ONW najsilniej na dochody oddziaływały w przypadku gospodarstw o typie mieszanym.

Literatura

- Floriańczyk Z. [2003]: Charakterystyka instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej oraz ich wpływ na dochody rodzin rolniczych. IERiGŻ, Warszawa, ss. 8-19.
- Gruda M. [2007]: Instrumenty polityki rolnej oraz ich skuteczność. [W:] Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2006 roku. IERiGŻ, Warszawa, s. 35.
- Hunek T. [2005]: Redefinicja funkcji rolnictwa polskiego w warunkach gospodarki rynkowej oraz akcesji do UE. [W:] Uwarunkowania i kierunki przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich. A. Rosner (red.). IRWiR PAN, Warszawa, ss. 53-55.
- Informacja z realizacji zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w 2006 roku. [2008]. Departament Analiz Działalności i Rozwoju ARiMR, Warszawa, s. 8-11.
- Instrumenty wsparcia finansowego realizowane przez ARiMR w latach 2004-2006. Informator dla beneficjentów. [2004]. ARiMR, Warszawa, ss. 19-20.
- Kutkowska B. [2006]: Ocena skuteczności wspierania gospodarstw rolniczych położonych na terenach o niekorzystnych warunkach (ONW) na Dolnym Śląsku. [W:] Regionalne zróżnicowanie produkcji rolniczej w Polsce. IUNG, Puławy, ss. 185.
- Metodologia SGM „2002” dla typologii gospodarstw rolnych w Polsce. [2005]. IERiGŻ, Warszawa, ss. 22-35.
- Skarżyńska A., Ziętek I. [2006]: Standardowa nadwyżka bezpośrednia „2002” i zasady klasyfikacji gospodarstw rolnych według UE. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, nr 1(306), IERiGŻ, Warszawa, s. 49.
- Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w polskim FADN w 2006 roku. [2007]. IERiGŻ, Warszawa, ss. 7-9.
- Zegar J. S. [2007]: Dochody rolników po akcesji do Unii Europejskiej. [W:] Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2006 roku. IERiGŻ, Warszawa, ss. 57-62.